

316:37.06(103.2)

**Формування культури суспільної довіри: освітній вимір**

Н.І. ГЛЕБОВА

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького,  
м. Мелітополь, Україна, E-mail: Nat\_gavrina2005@mail.ru**Авторське резюме**

В статті розглядається соціокультурна місія освіти як чинника формування суспільної злагоди, громадянської консолідації українського суспільства в контексті неоднозначних впливів ринкових відносин на світоглядні і життєві орієнтації сучасної людини. Аналізуються сучасні теоретичні концепти суспільної довіри як моделі раціоналізації людських взаємин, соціальної поведінки, досягнення соціальної спільності суб'єктів соціального розвитку та досягнення сталого соціального порядку. Обґрунтовується роль освіти як інтегруючої компоненти духовної культури сучасного суспільства та засобу реалізації потенціалу особистості на засадах суспільної взаємодопомоги. Відстежуються соціально-історична специфіка міждисциплінарних моделей застосування освітніх засобів уникнення надлишкової соціальної напруги та відтворення культури суспільної довіри в умовах ціннісних трансформацій сучасного українського соціуму і ризиків, пов'язаних з дефіцитом ринкової культури, що торкаються всіх рівнів людської свідомості: знань, практичного досвіду, навичок, умінь.

Обґрунтовується необхідність залучення педагогічних практик до формування соціальної довіри, як визначеної системи соціальних взаємин, що дозволяє встановлювати і забезпечувати якість соціальних зв'язків з опорою на ефективне використання соціального капіталу, яким є освіта. Визначаються освітні чинники формування атмосфери довіри в суспільстві як засобу розширення можливостей розвитку здібностей особистості, її повноцінної адаптації до правил ринкових взаємин і формування ринкової культури особистості, як запобіжника розбалансування суспільної довіри в українському соціумі. Розглядаються засадничі принципи функціонування інституту освіти в якості навчально-практичної суспільної лабораторії з формування, закріплення, відтворення і регулювання продуктивних форм відносин між членами суспільства шляхом вироблення ефективних зразків, еталонів, моделей суспільної поведінки та його впливи на механізми формування рольової структури індивіда в соціумі на засадах забезпечення згуртованості, взаємозалежності та взаємовідповідності членів оновлюваного українського суспільства.

**Ключові слова:** суспільна довіра, суспільна інституція, система освіти, інститут освіти, педагогічна практика, ринкова культура, культура довіри.

**Formation of culture public trust: educational dimension**

N.I. GLEBOVA

Melitopol Bohdan Khmelnytsky state pedagogical university, Melitopol, Ukraine,  
E-mail: Nat\_gavrina2005@mail.ru**Abstract**

In the article the socio-cultural mission of education as a factor in the formation of social cohesion, consolidation of Ukrainian civil society in the context of ambiguous impact of market relations in the ideological orientation and life of modern man. Analyzes modern theoretical concepts of public trust as a model of rationalization of human relationships, social behavior, social community of subjects achieving social development and achieving sustainable social order. The role of education as integrating components of spiritual culture of modern society and a means of realizing the potential of the individual on the basis of social mutual aid. Tracked socio-historical specificity of interdisciplinary models use educational means avoiding excessive social tension and play culture of public trust in terms of value transformation of modern Ukrainian society and the risks associated with a deficit market culture affecting all levels of human consciousness, knowledge, experience, skills. Substantiated pedagogical practices need to involve the formation of social trust as determined system of social relations that allows you to install and ensure the quality of social relations based on effective use of social capital, which is education. Identify the factors shaping educational atmosphere of trust in society as a means of empowering the individual abilities of its full adaptation to the rules of formation of market relations and market culture personalities as fuse imbalance of public confidence in the Ukrainian society. We consider the basic principles of the Institute of Education as an educational and practical social laboratory of formation, consolidation, restoration and regulation of productive forms of relations between members of society through the development of effective samples, standards and models of social behavior and its effect on the mechanisms of role-playing patterns of the individual in society at basis to ensure cohesion, interdependence and updated conformity members of Ukrainian society.

**Keywords:** public trust, a public institution, the education system, college education, pedagogical practice, market culture, the culture of trust.

© Н.І. Глебова, 2016

**Постановка проблеми.** Історія цивілізаційного розвитку людства рясніє підтвердженнями тези, що лише завдяки освіті можна сформулювати добровільне прагнення індивідів до участі в організації ефективних форм життя спільноти без зовнішнього примусу. Стосовно сьогоденних світових і вітчизняних соціальних реалій надзвичайно актуальною лишається думка Д. Д'юї, що лише «освіта в демократичному суспільстві створює в людей особистий інтерес до суспільних відносин і управління суспільством, а також сприяє умонастрою, завдяки якому зміни в суспільстві відбуваються поступово, не породжуючи безладдя» [2, с. 96]. Дотично до українського сьогоденного соціо-культурного ситуація значно ускладнена, оскільки для того, щоб змінити соціальні умови, потрібна відповідна система освіти, а для створення ефективної системи освіти потрібна значна зміна соціальних умов.

Засвідчуючи високий авторитет інституції освіти в суспільному житті, зазначена вище теза в контексті визнання системовірної функції галузі освіти в процесі досягнення суспільної злагоди, на нашу думку, сьогодні потребує аналізу засад і механізмів досягнення ефективного зворотного зв'язку крізь призму самої категорії суспільної довіри.

**Аналіз досліджень і публікацій.** У працях класиків соціології – Ф. Теніса, Е. Дюркгейма, М. Вебера знаходять обґрунтування засади теорії соціальної довіри як передумови і чинника соціальної спільноти і соціального порядку. Як джерело й ресурс соціального капіталу соціальна довіра розглядається в роботах Дж. Коулмана, Ф. Фукуями, П. Бурдьє, Р. Патнама. В працях Е. Гідденса, Н. Лумана і А. Селігмена аналіз категорії суспільної довіри пов'язується з реакцією людини на ситуації з її повсякденного життя, де проблема соціальних ризиків безпосередньо корелюється з балансом довіри, що формується тим чи іншим суспільством. Аналіз широкого кола проблемних аспектів сучасної освіти в працях Ф. Шереги, Т. Шульца, С. Кримського, В. Зубова, Л. Кривеги, Т. Троїцької та багатьох інших зарубіжних і вітчизняних дослідників констатує низку проблем, пов'язаних з утратою довіри громадян до суспільних інституцій, в тому числі освітянських. Безперечно, з увиразненням ознак інформаційних суспільств чіткіше проглядає соціально значима роль освіти як інтегруючої компоненти духовної культури в цих суспільствах. Уже ця обставина засвідчує, якої ваги набуває чинник суспільної довіри до інституції, що втілює величезне різноманіття соціальних практик на кожному конкретному етапі розвитку суспільства – як якісний параметр духовного і морального стану спільноти, що поділяє сучасні гуманістичні ціннісні і орієнтири у своєму розвитку.

**Метою дослідження** є обґрунтування засад

адаптації галузі вітчизняної освіти як чинника формування суспільної довіри до моделей соціально-економічної поведінки індивіда в умовах ринкових відносин.

Завданням роботи є аналіз обумовлення системи освіти до формування ринкової культури особистості, як запобіжника розбалансування суспільної довіри в українському соціумі.

**Виклад основного матеріалу.** Ф. Теніс ще наприкінці XIX ст. виявив, що за певних умов «довіра» з особистісної, психологічної якості людини трансформується в самостійний соціальний чинник, здатний істотно впливати на певні суспільні групи чи суспільство в цілому. Називаючи виявлений феномен матеріалізованою або «уречевленою довірою» Ф. Теніс уперше застосував цей термін при концептуалізації таких понять, як «спільність», «громада» і «суспільство» [14, с. 219].

Очевидно, що реалізація «матеріалізованої довіри» як якості суспільної свідомості передбачає наявність у суспільстві певної системи стосунків, що обумовлюють встановлення і підтримку соціальних зв'язків усередині спільнот і під час взаємодії між ними. Таким чином, саме певна, якісно визначена система соціальних взаємин, що дозволяє встановлювати і забезпечувати якість соціальних зв'язків є невід'ємною змістовною ознакою правильного користування того соціального капіталу, яким є освіта.

У концепції Е. Дюркгейма довіра також постає колективним утворенням і обумовленою продуктивною соціальною взаємодією, у той час, як «освіта є одним з найефективніших способів пристосування особистої схильності і соціальної функції», а саме – «формування особливого типу особистості», що дозволяє формувати «нову людину» [3, с. 51-56]. Специфіка трактування Дюркгеймом поняття «суспільної довіри» полягає в тому, що передумовою соціального порядку та соціальної інтеграції в сучасному суспільстві є узгодженість у сприйнятті базових світоглядних цінностей його членами. Іншими словами, якщо людей об'єднують спільні цінності та норми, а поведінка людини стає передбачуваною і прийнятною внаслідок позитивного осмисленого сприйняття мотивів і дій іншої людини, то таке співтовариство має потенціал для співробітництва між різними індивідами на довірчих засадах.

Важливими в контексті нашої роботи є підходи до розуміння «довіри» в концепті М. Вебера, що ґрунтується на потребі раціоналізації людських взаємин і також пов'язується з передбачуваністю людської поведінки [1, с. 104-156]. Роботи Т. Парсонса являють собою спробу розгляду системи особистості і соціальної системи як взаємодоповнюючих одна одну, з опорою на погляди Ф. Теніса, Е. Дюркгейма, М. Вебера на довіру як на ґрунтовний

чинник соціальної спільності суб'єктів соціального розвитку і соціального порядку. Методологія підходу до довіри в системі соціальних відносин у рамках функцій соціальної системи розроблялася Т. Парсонсом і Р. Мертоном у напрямках відтворення чинних форм, внутрішньої інтеграції соціальної системи, орієнтації системи на реалізацію певних цілей щодо зовнішнього середовища, на адаптацію до умов навколишнього середовища та самоорганізацію. Хоча наведені вище автори розглядали довіру, насамперед і переважним чином, на рівнях і підсистемах економіки й політики, в яких соціальна довіра виконує функцію захисту суспільних відносин від впливу негативних чинників, забезпечує і зміцнює певний соціальний порядок. Т. Парсонс у своєму дослідженні дійшов висновку, що суспільні протиріччя, породжені й викликані на поверхню суспільного життя процесами диференціації його суб'єктів, значною мірою загладжуються ефективною системою освіти, а «навчання полягає в засвоєнні (під час перебування в школі) ієрархічної побудови суспільства, у пристосуванні до пропонованої останнім особистісної перспективи і досягненню індивідом гранично доступного йому статусу» [20, с. 309]. В подальших концепціях, розроблених в працях Е. Гідденса, Н. Лумана і А. Селігмена аналіз категорії суспільної довіри пов'язується з реакцією людини на ситуації з її повсякденного життя, де проблема ризику безпосередньо корелюється з балансом довіри, що формується тим чи іншим суспільством. За Е. Гідденсом, саме механізм довіри дозволяє стабілізувати як повсякденне, так і політичне та соціально-економічне життя суспільства, створює атмосферу впевненості в чесності та надійності інших людей, тим самим мінімізуючи загрози індивідуальному буттю і «втраті особистісного сенсу».

Важливим у контексті нашої роботи є підхід до соціальної довіри, що розглядає останню як джерело й ресурс соціального капіталу, викладений в теоретичних роботах Дж. Коулмана, Ф. Фукуями, П. Бурдьє, Р. Патнама. Дж. Коулман розглядає довіру як потенціал суспільної взаємодопомоги, що включає в себе зобов'язання і очікування, інформаційні канали і соціальні норми. Р. Патнем стверджує, що зростання соціального капіталу веде до збільшення довіри [11].

На думку Ф. Фукуями, в сучасному соціумі «радіуси довіри» сьогодні простягаються від максимально близьких міжособистісних взаємин до більш абстрактних орієнтацій стосовно об'єктів соціальних, а реалії, що ґрунтуються на поняттях, як «довіра», «спонтанна товариськість», засвідчують їх прямиий вплив на «індустріальну структуру сучасних економік» [16]. Взаємозв'язок явища соціальної довіри і освіти як чинника її формування дозволяє відстежити моделювання суб'єктних моментів

проявів суспільної довіри в працях П. Штомпки, структурованих автором у кільомірній моделі, що включає зворотню довіру, власне довіру та культуру довіри. Визначення зворотньої довіри характеризує результуючу оцінку ставлення до опонента, тобто постає маркером довірчості в міжособистісних стосунках. Власне довіру дослідник відносить до базових характеристик і властивостей особистості, що ґрунтується на моделях взаємин, засвоєних індивідом у дитинстві і закріплених у наступних взаєминах з соціальним середовищем, тобто функціонально надає їй статусу проміжної категорії, що заповнює смислове поле реалізації властивостей особистості в умовах соціального впливу на її поведінку [18]. В концепті П. Бурдьє соціальна довіра постає варіацією раціональної поведінки індивіда, що засвідчує його потреби «компенсаційного» визнання з боку офіційних інститутів та реалізації власних життєвих стратегій. У роботах П. Бурдьє довірі також відводиться роль символічного ресурсу, з нею пов'язується можливість інновацій, конструювання нових соціальних позицій. Разом з тим, концепт довірчих стосунків П. Бурдьє, як особливого соціального світу й поля взаємодії соціальних агентів, дозволяє висвітлити цілі та засоби соціальної взаємодійності суб'єктів соціального простору для процесів накопичення й реалізації соціальних потенціалів, в тому числі – в протистоянні потенціалів суб'єктів, яких влаштовує ситуація, і тих, кого ситуація не влаштовує. Н. Луман розкриває в категорії довіри той соціальний механізм, що покликаний керувати невизначеністю соціальних відносин страт і інституцій та знижувати їх ризики, розрізняючи у ній відмінності між ризиком і небезпекою, між способами впорядкування життєвих випадковостей внутрішнього або зовнішнього трибу. Таким чином, «системна довіра» виступає системою солідарної впевненості в сумі соціальних інститутів, а розрізнення між довірою і впевненістю стає розрізненням між довірою до людей і впевненістю в інститутах [8].

Узагальнюючи огляд стану концептуальних розробок категорії соціальної довіри в контексті освітнянської проблематики на міжособистісному і соціально-колективному рівнях, маємо всі підстави вважати і відправною, і кінцевою точкою аналізу необхідність створення умов задоволення цієї базової потреби людини, як потреби в безпеці, прогнозованості і стабільності особистого і колективного розвитку. Щодо контексту нашої роботи зазначимо, що саме у теорії Бурдьє вперше була підкреслена роль освіти в формуванні соціальних груп та в стратегіях забезпечення наступності від покоління до покоління [19, с. 241]. Сьогодні ж реалії зробили надзвичайно актуальним підхід до довіри, що пов'язаний з її розумінням як засобу мінімізації ризиків, а до сучасного різновиду

такого роду суспільних відносин, заснованих на довірі, можна віднести відносини, що ґрунтуються на експертному «фаховому» знанні, яке відтак виступає системним чинником передбачення, як обумови «довіри». Надзвичайно важливою для нас рисою концепції А. Селігмена є аспекти зв'язку довіри з тими соціальними умовами, що породжують ризики, відтак пов'язуючи безпеку суспільства з наявністю позитивного потенціалу довіри і можливістю досягнення взаємності в певному суспільстві в найбільш важливих соціальних інтеракціях [13].

Соціально-історичний досвід сьогодні вносить значні корективи в перебіг соціальних процесів, надаючи показникам соціальної довіри якостей їх маркера у дослідницьких спробах осмислення і прогнозування якості певних соціокультурних процесів сьогодення, позначених суперечливістю, значним дуалізмом і невизначеністю духовно-світоглядних орієнтацій у побуті, відмінностями, пов'язаними з глибокою соціальною диференціацією населення, за політичними уподобаннями, за рівнем індивідуалістичних і альтруїстичних схильностей, що в значній мірі не тільки блокувало розвиток соціальної довіри в суспільстві, а становило значну загрозу існуванню української культури і державності.

Дослідники зазначають, що саме механізми соціальної пам'яті великою мірою дозволяють пояснити недовіру українців до багатьох державних соціокультурних інституцій, серед яких – система освіти [12, с. 27]. Тому таким важливим чинником відтворення традиційно високого в історії України статусу освіти визнається потреба протидії деструктивним чинникам в умовах світоглядно-ціннісних протиріч формування новітньої загальнонаціональної системи виховання [15]. Практика показує, що освітній капітал як сума вроджених здібностей, загальної і спеціальної освіти, придбаного життєвого і професійного досвіду, творчого потенціалу, морально-психологічного і фізичного здоров'я, мотивів діяльності, значною мірою формує загальну ситуацію соціальної довіри в суспільстві, мінімізує ризик, пов'язаний з наданням довіри іншим. Однак, оскільки сьогодні надзвичайно важко прогнозувати темпи як суспільного, так і індивідуального розвитку, дослідники вважають, що «... ризик може розглядатися як одна із суттєвих властивостей, притаманних молоді як соціально-демографічній групі, і як значущий фактор її соціального розвитку» [5, с. 143]. Одним із таких ризиків сьогодні є дефіцит ринкової культури, що «торкається всіх рівнів людської свідомості: знань, практичного досвіду, навичок, вмінь тощо» і «закономірністю функціонування ринку є взаємозалежність попиту та пропозиції» [4, с. 229].

Тому для розуміння місця освіти в форму-

ванні атмосфери довіри в суспільстві великого значення сьогодні набуває розуміння чинних соціально-історичних контекстів. Разом з таким стійким феноменом, як «Path Dependence» – залежності від попереднього розвитку, серед особливостей соціальної організації і культури, що сформувалися в дореформений період і які відтворюються і донині, можна виділити наступні: недовіра до будь-якої влади, крім самої вищої; присутність значного пласту спадщини минулого у вигляді біполярності в масовій свідомості і політичній практиці; корупція і широкі поширення тіньової економіки; підміна загальних правил гри особистими взаєминами; масове невиконання законів як підданими, так і владою [9, с. 124]. Таким чином, дослідження соціальної довіри в українському соціумі тісним чином пов'язане з актуальним для сучасної України процесом трансформаційного, багато в чому й радикального перезавантаження світоглядно-ціннісних засад нового соціального порядку, оскільки «у хаотичних змінах сучасного українського суспільства потенційно можливими стають незвичайні комбінації світоглядних елементів, відбувається модифікація норм, моделей соціальної активності, посилюється світоглядний і поведінковий плюралізм» [4, с. 252].

Дослідники соціальних вимірів трансформації культурно-освітнього простору констатують рух до утворення особистісних світоглядних комплексів індивідів, до автономії в реалізації індивідуальних життєвих стратегій, прагнення до «соціального самобудування», певного відокремлення і відчуження від пануючих умонастроїв чи світоглядних настанов, а особливо в ієрархії ціннісних орієнтацій, намагання у власному житті покладатися насамперед на свої власні сили і здоровий глузд». На тлі неефективних локальних реформ «соціальне самобудування постає одним із способів виживання людини в умовах суспільної кризи» та ознакою «розуміння нових реалій та нових можливостей для умовно автономного існування людини, незалежного від того чи іншого формату державної влади» [4, с. 252].

У контексті спроб стабілізації соціального порядку не випадково одним з нормативних факторів, що зміцнює соціальну довіру, автори наведених вище концептів називають логічність взаємозалежності відтінків значення: уявлення про сталість і тривалість існування певних форм суспільного життя, про невідповідність соціальної поведінки індивідів, про узгодженість і передбачуваність у діях людей. Критерій довіри таким чином набуває ознак субстанційних властивостей соціального явища, що містить у собі потенційні чи реальні загрози існуючому соціальному порядку. Таким чином, в контекстах проблеми оновлення, формування інституційних засад і дотримання соціального порядку суть стабілізуючої функ-

ції освіти для вибудови соціальної довіри полягає в захисті суспільних взаємин від впливу чинників «соціальної ентропії», оскільки саме чинники мінливості соціального порядку, непередбачуваності змін, зміцнюючі суспільну недовіру означають розбалансування однієї з найголовнішої його соціальних засад.

Аналіз наведених вище праць дає змогу констатувати, що такі традиційні базові цінності українців, як життя людини і сім'ї, повага до особистості, соціальна справедливість та інші, які досі є ґрунтом консолідації сучасного українського суспільства зазнають глибоких і невідворотних впливів багатьох деструктивних чинників. Оскільки культура довіри пов'язана з історичним досвідом минулого, традиціями і з сучасною соціальною ситуацією, атмосферою довіри в суспільстві, культуру довіри слід розглядати як важливий потенціал суспільства і одну з умов його вільного розвитку [7, с. 252].

Однак цілком очевидно, що традиційні спільні цінності та спільні інтереси, що здатні послужити основою взаєморозуміння і взаємної довіри в суспільстві, в сучасних умовах здатні виконувати функцію продукування або відтворення існуючої суспільної довіри лише до певної межі. Констатуємо суспільну нерівність сучасного українського суспільства дослідники зазначають, що «соціальна селекція в такому суспільстві здійснюється за допомогою тонкого, замаскованого і водночас чіткого механізму, який містить у собі розмаїття каналів навчання, формальну і неформальну ієрархію типів шкіл, явні і латентні ціннісні орієнтації різних освітніх організацій, специфічні критерії оцінки успішності», тощо. Таким чином, цілком закономірним є висновок задокументованого соціального протиріччя розвитку інституту освіти, наслідки якого виказують очевидні (завдання освоєння знань і навичок, соціалізація) і приховані (відтворення соціальної нерівності) тенденції, демонструючи латентні функції сучасної освітньої системи [10].

Ринкові умови диктують сьогоденній освітанській галузі потребу усвідомлення чинників орієнтації на розвиток суспільного життя країни за умови індивідуалізації дій особистості й «відмови від ідеї тотального усупільнення», водночас з тим забезпечуючи формування в особистості «світоглядної системи, здатної знаходити дієві та ефективні механізми самореалізації себе у соціумі» [4].

Дуже важливою видається у вказаному контексті основна ідея теорії людського капіталу Т. Шульца, яка полягає в тому, що «набуття знань і навичок у процесі освіти не можна розглядати як споживання, а треба розглядати як інвестування. Інвестування в самого себе. Це єдиний шлях забезпечити свій добробут» [21, с. 10]. Поки що модель професійних знань як інвестиції стримується соціальним чинником диференціації індивідів у сфері освіти та «утри-

манськими настроями і споживчими амбіціями населення, що склалися за довгі роки в українському суспільстві», які і штовхають людей до вимог, що перевищують можливості держави [6]. Однак навіть за цих умов здатність системи освіти, що не дає гарантії життєвого успіху, впливати на ймовірність її набуття індивідом, дала змогу науковцям сформулювати ще одну базову вимогу до системи сучасної освіти «Система освіти є базисним соціальним інститутом, що визначає рівень науково-технічного, економічного і культурного прогресу суспільства. Щоб стимулювати цей прогрес, даний інститут повинен не тільки відповідати потребам часу, але й мати здатність до розвитку на випередження» [17, с. 7]. Адже в сучасних умовах адаптація світогляду індивіда до ринкових умов ґрунтується, передовсім, на вмінні особистості аналізувати плінні умови свого соціального буття, на її практичній готовності до соціальної та професійної мобільності. Це означає, що особистість повинна оволодіти вмінням знаходити альтернативні варіанти «майбутніх сценаріїв» своєї життєдіяльності внаслідок «зростання екстремалізації функціонування суспільства» [4, с. 229]. Оскільки домінуючим чинником розвитку інформаційного суспільства стає інтелектуальний капітал, в системі ринкових цінностей значно зростає вага якісної освіти.

Разом з тим, дослідниками констатується неоднозначний вплив ринкових відносин на світоглядні і життєві орієнтації сучасної людини, оскільки, окрім пробудження ініціативи й активності, розширення можливостей розвитку здібностей особистості, ринкові стосунки містять елементи подвійної моралі, відчуження, екзистенціального вакууму, приводячи до значних морально-етичних і психологічних проблем особистості й суспільства на шляху адаптації до правил ринкових відносин і економічного обміну [6]. Саме тому перехід до ринкових світоглядних установок і є адекватною формою реагування особистості на ринкову модернізацію соціального простору. Ця потреба не виключає впливу чинника саморозбудови особистості, потреби в конструюванні й виборі нею власного образу в чинному світі, своєї соціальної ролі та цінностей.

Тому констатуємо, що сучасний випускник професійного освітанського закладу сьогодні зобов'язаний усвідомлювати нові можливості «для підвищення її матеріального становища відповідно до докладених зусиль, знань та вмінь», дослідники зауважують ту обставину, що «ринковий тип поведінки лише починає формуватися й великою мірою залежить від перебігу реформ, соціальних очікувань індивідів» [6]. Як бачимо, всі проаналізовані вище дискурси так чи інакше виходять з інтерпретації соціальної довіри і освіти, як чинника її формування – як багаторівневої і мінливої сис-

теми, як найважливішого чинника стабільності і передбачуваності соціального життя. Саме тому розглянуті вище методологічні передумови виказують можливість залучити соціокультурні механізми довіри і недовіри в суспільстві до розбудови людської діяльності в сфері освіти найбільш раціональним чином, тим самим сформувати моральне ядро суспільства, що забезпечує основу колективних дій і взаємодій та уникнути зайвих ризиків.

Саме це мав на увазі Е. Дюркгейм, виокремлюючи в комплексі інтересів і цінностей, інституційних нормативних та дискурсивних чинників осмислення сучасного йому соціуму певні соціальні функції які має виконувати кожен соціальний інститут, а саме:

- закріплення і відтворення суспільних відносин;
- забезпечення стійкості соціальної структури суспільства;
- регулювання відносин між членами суспільства шляхом вироблення визначених зразків, еталонів, моделей;
- забезпечення стандартизованої і передбачуваної поведінки;
- забезпечення згуртованості, взаємозалежності та взаємовідповідності членів суспільства;
- упорядкування системи взаємодії членів суспільства [3, с. 108].

**Висновки.** Зважаючи на розглянуті вище соціальні чинники сьогодні можна констатувати

ти значну роль інституту освіти в процесі формування соціальної довіри в суспільстві у якості соціального інституту підтримки зв'язку між особистістю і суспільством і зміцнення цілісності останнього.

Однак важливість даного соціального інституту, за Дюркгеймом, визначається і тим, що він не лише впливає на сутнісні характеристики всього суспільства, сприяє розвитку матеріально-технічної, моральної та культурної основи суспільства, формує інтелектуальну еліту країни і культуру її мешканців у цілому, а й запускає механізми формування рольової структури індивіда в соціумі.

Вітчизняна система освіти сьогодні знаходиться у складному пошуку і відстоюванні інтелектуальних, ціннісних і соціально-економічних ресурсів, однак у цих умовах мусить здійснювати відбір культурної інформації і трансляцію ціннісних уявлень і моделей культурної ідентифікації, визначати етапи та методи освоєння культури суспільними стратами. Лише на цьому шляху вона здатна виконувати свою соціокультурну місію і бути впливовим чинником розвитку суспільства – інструментом пошуку суспільної злагоди, інтелектуальної основи громадянської консолідації, методом зниження надлишкової соціально-культурної напруги і відстоювати свою історично обумовлену роль – найпотужнішого і найнадійнішого механізму відтворення культури довіри в українському суспільстві.

#### СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вебер М. Про деякі категорії соціології розуміння / М. Вебер // Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. – К., 1998. – С. 104-156.
2. Д'юї Д. Демократія і освіта / Д. Д'юї; Пер. з англ. – Львів: Літопис, 2003. – 294 с.
3. Дюркгейм Э. Социология образования / Э. Дюркгейм; Пер. с фр. Т.Г. Астаховой; Науч. ред. В.С. Собкин, В.Я. Нечаев. – М.: ИНТОР, 1996. – 340 с.
4. Зубов В. О. Кроскультурный пастыш в условиях глобализации: світоглядний аспект / В. О. Зубов. – К.: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2014. – 278 с.
5. Зубок Ю. Теоретические и прикладные проблемы социального развития молодежи в обществе риска / Ю. Зубок // Безопасность Евразии. – 2003. – № 3. – С. 124-143.
6. Кривега Л.Д. Ринковий світогляд: зміст і цінності [Електронний ресурс] / Л.Д. Кривега, К.В. Сухарева. – Режим доступу: [http://www.confcontact.com/20101224/1\\_krivega.php](http://www.confcontact.com/20101224/1_krivega.php).
7. Кримський С.Б. Цивілізаційний розвиток людства / С.Б. Кримський, Ю.В. Павленко. – К.: Фенікс, 2007. – 316 с.
8. Луман Н. Общество общества. Ч. I. Общество как социальная система / Н. Луман. – М.: Логос, 2004. – 232 с.
9. Оксамитная С. Образование: новые тенденции воспроизводства традиционного неравенства / С. Оксамитная // Новые социальные неравенства / Под ред. С. Макеева. – К.: Ин-т социологии НАН Украины, 2006. – С. 116-147.
10. Позднякова-Кирбят'ева Е.Г. Ціннісні диспозиції учнів у контексті соціокультурної диференціації освіти: Автореф. дис. ... канд. соціол. наук за спец. 22.00.04 – Спеціальні та галузеві соціології / Е.Г. Позднякова-Кирбят'ева; Гуманітарний університет «Запорізький інститут державного та муніципального управління». – Запоріжжя, 2007.
11. Патнам Р. Творення демократії: традиції громадянської активності в сучасній Італії / Роберт Патнам; пер. з англ. В. Ющенко. – К.: Основи, 2001. – 302 с.
12. Сагайдак А. Дистанція влади по-українськи. / А. Сагайдак // ДНК (Інформаційно-аналитический журнал). – 2005. – № 5 (14). – С. 24-29.
13. Селигмен А. Проблема доверия / Адам Селигмен; пер. с англ. И.И. Мюрберг, Л. В. Соболева. – М.: Идея-Пресс, 2002. – 256 с.
14. Теннис Ф. Общность и общество / Ф. Теннис // Теоретическая социология: антология / ред. С.П. Баньковская. – М.: Книжн. дом Университет. – 2002. – Ч. 1. – С. 216-248.

15. Троїцька Т.С. Філософська методологія як чинник модернізації професійної підготовки педагога: Моногр. / Т.С. Троїцька. – Сімферополь: Таврія, 2006. – 268 с.
16. Фукуяма Ф. Доверие [соц. добродетели и путь к процветанию] / Фрэнсис Фукуяма; [пер. с англ. Д. Павловой, В. Кирющенко, М. Колопотина]. – М.: АСТ, 2008. – 730 с.
17. Шереги Ф.Э. Социология образования: прикладной аспект / Ф.Э. Шереги. – М.: Юрист, 1997. – 301 с.
18. Штомпка П. Социология социальных изменений / Петр Штомпка; [пер. с англ. под ред. В. А. Ядова]. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 223 с.
19. Bourdieu P. La distinction. Critique sociale du jugement / P. Bourdieu. – Paris: Minuit, 1979.
20. Parsons T. School class as a Social System / Parsons T. // Harvard educational review. – 1959. – Vol. 29. – № 4. – P. 297-313.
21. Schultz T.W. The investment in human capital / T.W. Schultz // American Economic Review. № 51. March, 1961. – P. 1-11.

Стаття надійшла до редакції 25.12.2015

#### REFERENCES:

1. Veber M. Pro dejaki kategorii sociologii rozuminnja (Some categories of Humanistic sociology), Kyiv, 1998, pp. 104-156.
2. D'ui D. Demokratsija i osvita (Democracy and education). Lvov, 2003. 294 p.
3. Durkheim E. Sociologija obrazovanija (Sociology of education). Moscow, 1996. 340 p.
4. Zubov V. Kroskulturnij pastish v umovach globalizazii (Cross-cultural paste in the context of globalization, ideological aspect). Kyiv, 2014. 278 p.
5. Zubok U. Teoreticheskie i prikladnye problemy socialnogo razvitija molodezhi v obchesnve riska (Theoretical and applied problems of social development of young people in a risk society). *Safety Evrazyj*, 2003, № 3, pp. 124-143.
6. Krivega L. D. Rinkovy svitoglyad: zmist i tsinnosti (Market outlook: the content and the value) Regime to access: [http://www.confcontact.com/20101224/1\\_krivega.php](http://www.confcontact.com/20101224/1_krivega.php).
7. Krymska S. B. Tsvivilizatsijny rozvitok lyudstva (Civilization Human Development). Kyiv, 2007. 316 p.
8. Luman N. Obschestvo obschestva. Chast I. Obschestvo kak socialnaja sistema. (Society. Part I. Society as a social system). Moscow, 2004. 232 p.
9. Oksamitnaja C. Novye tendencii vosproizvodstva tradicionnogo neravenstva. (Education: New Trends traditional reproduction of inequality). Kyiv, 2006, pp. 116-147.
10. Pozdnyakova Kirbyat'eva E. G. Tsinnisni dispozitsii uchniv v konteksti sotsiokulturnoi diferentsiatsii osvity. - Abstract disertatsii na zdobuttya naukovogo stupenja kandidata sotsiologichnyh nauk za spetsialnistyu 22.00.04 -Spetsialni ta galuzevi sotsiologii (Value disposition of the students in the context of socio-cultural education differentiation) Gumanitarny universitet «Zaporizky institut government and municipal management», Zaporizhzhya, 2007.
11. Patnam R. Tvorenje demokratii: traditsii gromadyanskoj aktivnosti v suchasnyj Italii (Creation democracy tradition of social activity in modern Italy). Kyiv, 2001. 302 p.
12. Sagaidak A. Dystantsija vlasti po-ukrainski (Distance of government in Ukraine), Information and analytical magazine, 2005, № 5 (14), pp. 24-29.
13. Seligman A. Problema doverija (The problem of trust). Moscow, 2002. 256 p.
14. Tonnies F. Obschnost i obschestvo (Community and society). Theoretical Sociology: Anthology. Moscow, 2002, Part 1, pp. 216-248.
15. Troitska T. S. Filososfska metodologiya yak chinnik modernizatsii profesijnoji pidgotovky pedagoga: monograph (Philosophical methodology as a factor in the modernization of teacher training: monograms). Simferopol, 2006. 268 p.
16. Fukuyama F. Dovereje (Trust). Moscow, 2008. 730 p.
17. Sheregi F. E. Sociologija obrazovanija: prikladnoj aspect (Sociology of education: applied aspect). Moscow, 1997. 301 p.
18. Sztompka P. Sociologija socialnyh izmenenij (Sociology of social change). Moscow, 1996. 223 p.
19. Bourdieu P. La distinction. Critique sociale du jugement, Paris: Minuit, 1979.
20. Parsons T. School class as a Social System / Parsons T. // Harvard educational review. – 1959. – Vol. 29. – № 4. – P. 297-313.
21. Schultz T.W. The investment in human capital / T.W. Schultz // American Economic Review. № 51. March, 1961. – P. 1-11.

**Глебова Наталя Іванівна** – кандидат соціологічних наук, доцент  
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького  
Адреса: 72312, Мелітополь, вул. Леніна, 20  
E-mail: Nat\_gavrina2005@mail.ru

**Glebova Natalia Ivanivna** – PhD in sociology, associate professor  
Melitopol Bohdan Khmelnytsky state pedagogical university  
Address: 20, Lenin Str., Melitopol, 72312, Ukraine  
E-mail: Nat\_gavrina2005@mail.ru